Folia Toruniensia — 17/2017

Ligia Henczel-Wróblewska
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
Wydział Pedagogiczno-Artystyczny w Kaliszu
e-mail: ligia.hw@amu.edu.pl
ORCID ID: 0000-0002-0611-2420

folia toru niensia

Polskie zbiory w bibliotekach Rzymu. Wybór

DOI: http://dx.doi.org/10.12775/FT.2017.002

Tekst jest opublikowany na zasadach niewyłącznej licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Bez utworów zależnych 3.0 Polska (CC BY-ND 3.0 PL).

Dr Ligia Henczel-Wróblewska jest pracownikiem naukowym Uniwersytetu im. Adma Mickiewicza w Poznaniu. Studiowała język włoski we Florencji w Centro Linguistico Italiano per Stranieri „Dante Alighieri". W ramach programu *Erasmus* współpracuje z Università degli Studi di Torino. Kierownik i członek grantów badawczych polskich i międzynarodowych. Autorka publikacji (języki: polski, włoski, angielski) związanych m.in. z problematyką migracyjną Polaków do Włoch, dwustronnymi związkami społeczno-kulturalnymi, polskim dziedzictwem kulturowym we Włoszech, m.in. *Dzieje Polaków we Włoszech* (Poznań 2006); *Poles in the culture of Piedmont in the nineteenth century and the first decades of the twentieth century* (Poznań 2014); *I Polacchi in Piemonte (1848–1919)* (Poznań–Kalisz 2016); *Per una storia dei polacchi in Italia nella lunga durata*, [w:] PL.IT Rassegna Italiana di Argomenti Polacchi, *Polonia 1939–1989: la „quarta spartizione*", t. 2. Rzym 2008, s. 783–795; *Silva rerum polonicarum w zbiorach watykańskich*, [w:] *Wybrane aspekty ochrony polskiego dziedzictwa kulturowego*, Poznań–Kalisz 2010, s. 145–159; *Polskie nekropolie we Włoszech jako ważny element kulturowego i narodowego dziedzictwa Polaków*, [w:] *Rola elit społecznych w ochronie dziedzictwa kulturowego w społecznościach lokalnych*, Poznań 2010, s. 101–129; *Przeszłość w teraźniejszości. O współczesnej recepcji polskości w Piemoncie*, Sensus Historiae. Studia interdyscyplinarne, 2014, vol. XVI, s. 111–125; *Preserve from oblivion – Polish cultural heritage and its importance in the social space of the Poles in Piedmont*, Historia@Teoria, Dziedzictwo kulturowe jako dziedzictwo pamięci, 2016, 2, s. 87–101; *Przez Piemont do Europy. Wpływ obcych doświadczeń na polskie koncepcje budowy struktur państwowych i ponadpaństwowych*, [w:] *Wielkie nadzieje, wielkie rozczarowania. Ład wiedeński a europejska wspólnota*, red. A. Gulczyński, Poznań 2016, s. 157–173. Współpracuje z włoskimi ośrodkami naukowymi i instytucjami kultury. Prezes Stowarzyszenia Polonia–Italia w Poznaniu. Członek Prezydium Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Słowa kluczowe: polskie zbiory piśmiennicze w Rzymie, polonika, biblioteki Rzymu

Streszczenie. Związki polsko-włoskie mają długą historię. Od okresu średniowiecza, gdy polscy scholarzy zaczęli kształcić się we włoskich uniwersytetach, dominował w nich charakter naukowy i edukacyjny. W kolejnych wiekach wzajemne kontakty poszerzyły się o sferę artystyczną, kiedy polscy artyści podążali do Włoch, aby u najlepszych mistrzów doskonalić swój warsztat. Z kolei, od końca XVIII do połowy XX w. do ukształtowanych już, tradycyjnych

więzi polsko-włoskich w sferze nauki i kultury, dołączył aspekt militarny i społeczno-polityczny, z czasem też gospodarczy. Na włoskiej ziemi Polacy brali udział najpierw w walkach niepodległościowych zakończonych Zjednoczeniem Włoch (okres *Risorgimento*), a później w działaniach zbrojnych podczas dwóch wojen światowych. Od połowy XX wieku powrócono do wcześniejszych kontaktów dwustronnych na różnych płaszczyznach.
W każdym z tych okresów polska obecność na terenie Włoch została zapisana w dokumentach źródłowych piśmienniczych, ikonograficznych, artystycznych. Najwięcej zachowało się ich w archiwach i bibliotekach Rzymu, centrum europejskiej nauki, kultury i chrześcijaństwa. Dopiero w XX w., od powstania pierwszych naukowych instytucji polskich w Wiecznym Mieście oraz szeroko zakrojonej współpracy możliwe stało się oficjalne rejestrowanie, opracowywanie i porządkowanie poloników, znajdujących się w rzymskich bibliotekach, archiwach, instytucjach kultury, zbiorach prywatnych. Zabytki piśmiennicze z minionych wieków wskazują na szereg wzajemnych powiązań zarówno w sferze *sacrum*, jak i *profanum*. To wspólne dziedzictwo pamięci historycznej świadczy o długiej przynależności Polski do europejskiej wspólnoty.

„La bella Italia" – to znane określenie doskonale charakteryzuje i podkreśla wyjątkowe walory krainy, która hojnie została obdarowana przez naturę. Człowiek znalazł tam dogodne warunki do osiedlenia się, budowania struktur władzy świeckiej i duchowej oraz tworzenia zrębów przyszłej kultury łacińskiej. „Kraina Italska, z woli bogów wybrana, aby to, co rozproszone jednoczyć, państwa i obyczaje łagodzić, tylu narodów niezgodne i dzikie języki wspólnością jednej mowy łączyć, stosunki i cywilizację między ludźmi krzewić, słowem stać się jedną i wspólną ojczyzną wszystkich narodów po świecie rozsianych" – takie zadania wyznaczył państwu rzymskiemu Pliniusz Starszy w pierwszym wieku naszej ery[1]. Obserwował i komentował, wysnuwał dalekosiężne wnioski, artykułował marzenia. Zapewne nie przypuszczał, że jego słowa i aspiracje będą konsekwentnie realizowane w następnych stuleciach, a magia słonecznej Italii pozostanie niezmienna.

Od najdawniejszych czasów do Rzymu, stolicy chrześcijaństwa, władcy wysyłali poselstwa, wędrowali pielgrzymi z różnych stron świata, podziwiając przy okazji zabytki starożytności. Wydarzenia dziejowe zapisywały się na kartach europejskiej kroniki. Społeczeństwa zmieniały się, dojrzewały do kreowania nowego otoczenia, doskonalenia struktur organizacyjnych, odkrywania świata nauki, delektowania się dziełami sztuki, poznawania nowych miejsc i kultur. Niezmienna fascynacja Wiecznym Miastem trwa do dnia dzisiejszego. Tak, jak w minionych epokach, tak i współcześnie wszelkie drogi prowadzą do tego nieodkrytego w pełni miasta. Zmieniły się realia, możliwości komunikacyjne, sposób myślenia ludzi, ale moc przyciągania pozostała. Rzym jest bodaj jedynym miastem europejskim, w którym tak wyraziście krzyżują się drogi *sacrum* i *profanum*. Widoczne to jest wyraźnie w obrębie architektury, w której starożytność przeplata się ze współczesnością, a duchowość z codziennością. Podobnie jest w przypadku dzieł sztuki i zabytków piśmiennictwa, gromadzonych w Rzymie od najdawniejszych czasów. Dziedzictwo pamięci słowa pisanego nie tylko dokumentuje wydarzenia oraz dzia-

[1] K. Morawski, *Rzym i narody*, Kraków 1924, s. 4.

łalność jednostek i całych społeczeństw na przestrzeni wieków, ale dla ludzi współczesnych stanowi znakomite źródło wiedzy o czasach przeszłych. Wiele instytucji świeckich w Rzymie, z ich bogatymi archiwami i księgozbiorami są znakomitymi strażnikami zapisanych dziejów ludzkości i ważnych wydarzeń. W żadnym innym mieście nie ma też tak wielu instytucji kościelnych, zgromadzeń zakonnych, ośrodków katolickich, które z niespotykaną pieczołowitością od setek lat gromadzą ślady działalności człowieka.

Henryk Sienkiewicz w jednej ze swoich nowel pisał: „Ja myślę, że każdy człowiek ma dwie ojczyzny: jedną swoją najbliższą, a drugą: Włochy. Bo tylko zastanowić się, to i cała kultura, i cała sztuka, i cała wiedza, wszystko szło stamtąd… Weźmy ot taki renesans… Prawdziwie!… Wszyscy są, jeśli nie dziećmi, to przynajmniej wnukami Włoch”[2]. Nie pomylił się.

Polska ma bogate tradycje kontaktów z Italią. W pierwszych wiekach polskiej państwowości więzy te były raczej sporadyczne i ograniczone do obszaru spraw religijno-kościelnych i polityczno-dyplomatycznych. Do rozwoju stałych kontaktów naukowych i kulturalnych przyczyniło się niewątpliwie powstanie uniwersytetów w Bolonii, Padwie, Neapolu, Rzymie i Ferrarze. W rejestrach bolońskiej uczelni pierwsze polskie nazwiska pojawiły się już w XIII w. Niektórzy pełnili najwyższe godności uniwersyteckie rektorów i rajców, inni pracowali na stanowisku profesorów. Wielu Polaków zdobytą wiedzę starało się wykorzystywać po powrocie do kraju, m.in. Paweł Włodkowic, Mikołaj Kopernik, Jan Lubrański, Jan Zamoyski, Jan Struś, Jan i Piotr Kochanowscy, Łukasz Górnicki, Klemens Janicki. Polacy jeździli do „Krainy Italskiej”, aby doskonalić też warsztat artystyczny u najlepszych mistrzów. Przy okazji poznawali kolebkę kultury łacińskiej, nabierali ogłady towarzyskiej[3].

Pierwsze związki intelektualne Polski z Rzymem zrodziły się na płaszczyźnie humanizmu. Od 1430 r. Polacy kształcili się w prawie kanonicznym i cywilnym, teologii i naukach humanistycznych w najstarszej rzymskiej uczelni „La Sapienza”[4]. W Polsce stawali się popularyzatorami zdobytej wiedzy, myśli włoskiej i europejskiej, współtworzyli struktury instytucji świeckich i kościelnych. Przyczyniali się tym samym do sukcesywnego wprowadzania Polski w orbitę kulturowych wpływów Europy. Zwyczajowo, polscy władcy wysyłali swoje poselstwa do Rzymu, gdzie zbiegały się drogi polityki całego świata chrześcijańskiego. Wraz z tymi pobytami Polaków we Włoszech pojawiły się tam pierwsze polskie dokumenty rękopiśmienne, a z czasem i drukowane. W kolejnych wiekach Polacy konsekwentnie podążali do „città eterna” w celach naukowych, artystycznych, turystycznych i kościelnych.

---

[2] H. Sienkiewicz, *Na jasnym brzegu*, s. 33. [dostęp 5 IV 2017]. Dostępny w World Wide Web: https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/na-jasnym-brzegu.pdf. Pogląd ten wyraził również w liście do Domenica Ciampoliego, tłumacza na język włoskich wielu jego dzieł.

[3] Funkcje rektorów włoskich uniwersytetów pełnili m.in. Jan Polak (1289, Bolonia), Maciej Kłodziński i Jan Tarnowski (lata 70. XVI w., Bolonia), Mikołaj z Polski (1355, Padwa), Mikołaj zw. Kiczka (1418/1419, Padwa), rajcami byli m.in. Mateusz Piskorzewski, Stanisław Niesiołowski, Jan Innocenty Petrycy, Adam Warszycki h. Abdank, Krzysztof Balduin Ossoliński (Bolonia), profesorem w bolońskim Ateneum był m.in. Jan Stamet (Siemiot) h. Łabędź. Por. J. Fijałek, *Polonia apud Italos scholastica saeculum XV.* Fasc. 1, Kraków 1900, s. 5–32; M. Bersohn, *Studenci Polacy na Uniwersytecie Bolońskim w XVI i XVII wieku*, Kraków 1890, s. 34–37; L. Henczel-Wróblewska, *Dzieje Polaków we Włoszech*, Kalisz–Poznań 2006, s. 21 i n.

[4] H. Barycz, *Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440–1600)*, Kraków 1938, s. 22. Kilka ostatnich lat życia spędził w Rzymie Torquatto Tasso (1544–1595). Od jego słów „omnie sapientia a Domino” rzymska uczelnia przyjęła nazwę.

Począwszy od przełomu XVIII/XIX do połowy XX w. do wcześniejszych typów wyjazdów doszedł jeszcze motyw militarny. W różnych formacjach i strukturach zbrojnych Polacy walczyli na ziemi włoskiej o niepodległość własnej ojczyzny, między innymi w Legionach Polskich gen. Dąbrowskiego, w Legionie Mickiewicza, we włoskich wojnach niepodległościowych i Wyprawie Tysiąca generała Garibaldiego oraz podczas I i II wojny światowej[5]. Materiały źródłowe związane z polską obecnością we Włoszech na przestrzeni wieków znajdują się w zbiorach różnych instytucji. Archiwa i biblioteki w Rzymie są ciągle nie w pełni odkrytą kopalnią dokumentów.

Od dziesięcioleci, w ramach projektów naukowych indywidualnych i zbiorowych trwają poszukiwania oraz analiza poloników, rozproszonych po rzymskich bibliotekach, archiwach, instytucjach kultury, zbiorach prywatnych. Większość dokumentów nie jest udostępniana publicznie. Jednakże, dzięki publikowaniu części wyników badań można zorientować się w ich liczbie, rodzaju i wartości. Wśród znanych aktualnie *silva rerum polonicarum* prawdopodobnie najstarszy, znany dokument państwowy związany z Polską to regest *Dagome Iudex*, znajdujący się w zbiorach Biblioteki Watykańskiej. Jest to prośba księcia Dagome, jego żony Ody i synów Mieszka i Lamberta skierowana do papieża Jana XV (985–996), aby przyjął ich posiadłości pod opiekę Stolicy Apostolskiej. Do tych bardzo cennych zaliczają się również średniowieczne dzieła dominikanina Marcina Polaka, między innymi 12 rękopisów *Chronicon pontificium et imperatorum* (Kronika papieży i cesarzy) i wiele innych[6].

Z uwagi na zakres niniejszej pracy konieczne było dokonanie wyboru instytucji zlokalizowanych w Rzymie, które gromadzą, opracowują, a także udostępniają polskie piśmiennictwo. Do najważniejszych należą Biblioteka Stacji Rzymskiej Polskiej Akademii Nauk, Fundacja Rzymska im. J. Z. Umiastowskiej, Instytut Polski oraz Papieski Instytut Studiów Kościelnych.

Największy zbiór literatury polskojęzycznej znajduje się w Bibliotece Stacji Naukowej Polskiej Akademii Nauk (Biblioteca e Centro di Studi dell'Accademia Polacca delle Scienze di Roma). Początki biblioteki datują się na 1921 r., kiedy to mieszkający w Rzymie hrabia Józef Feliks Michałowski podarował swój księgozbiór do użytku publicznego. Starania o założenie polskiej stacji naukowej w Rzymie czynione były już od lat 80. XIX w., co związane było między innymi z otwarciem przez papieża Leona XIII tajnych archiwów watykańskich (1881) i udostępnieniu ich uczonym z całego świata. Wiele zabiegów w realizacji idei uruchomienia rzymskiej bazy dla wypraw polskich badaczy położył profesor Stanisław Smolka, koordynujący krakowskie badania historyczne w Wiecznym Mieście, tzw. *Expeditio Romana* (1886). Jednakże, okoliczności zewnętrzne, wydarzenia społeczno-polityczne na ziemiach polskich, wyraźna niechęć państw zaborczych, szczególnie Austrii, uniemożliwiły realizację zadania. Kolejną próbę, również bezskuteczną,

---

[5] Istnieje szeroka literatura przedmiotowa opisująca mniej lub bardziej szczegółowo i zazwyczaj jednostkowo wspomniane wydarzenia. Podejmowane są próby jak najbardziej całościowego i kompletnego opracowania roli i znaczenia Polaków w historii i kulturze Włoch. Z racji wielowątkowości i wielowiekowej polskiej obecności na terenie Italii, stanowi to ogromne wyzwanie, ale nie jest niemożliwe.

[6] J. St. Pasierb, M. Janocha, *Polonica artystyczne w zbiorach watykańskich*, Warszawa 1999, s. 29–31. Znakomite i wyczerpujące kompendium wiedzy o polonikach znajdujących się w zbiorach watykańskich (m.in. piśmienniczych, malarskich, kartograficznych), gromadzonych od średniowiecza po wiek XX.

podjął w 1912 r. Józef Feliks Michałowski (1870–1956), mieszkający w Rzymie prawnik, historyk, bibliofil. Dopiero kilka lat później, po odzyskaniu przez Polskę niepodległości powrócono do tego tematu. W tym czasie Michałowski przywiózł do Rzymu z rodzinnego Dobrzechowa odziedziczoną kolekcję książek, która uzupełniana przez kolejne lata wzrosła do kilku tysięcy woluminów. Cenny księgozbiór, ulokowany w wynajętych pomieszczeniach Hospicjum św. Stanisława przy via delle Botteghe Oscure w Rzymie, stał się zalążkiem Biblioteki Polskiej (1921), która kilka lat później (1927) stała się częścią rzymskiej Stacji Naukowej Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie (dzisiaj Stacja Naukowa PAN)[7]. W 1938 r. Biblioteka i Stacja zostały przeniesione do obecnej siedziby – pałacu Doria Pamphilij w pobliżu Piazza Venezia. Józef Michałowski od początku do 1946 r. sprawował opiekę nad biblioteką i był faktycznym dyrektorem Stacji. Podczas II wojny światowej, kiedy instytucja zawiesiła działalność, dzięki osobistym kontaktom zdołał zdeponować księgozbiór w Bibliotece Watykańskiej, czym uchronił go przed zarekwirowaniem. Po wojnie przejściowy zarząd nad biblioteką sprawowała *Interim Treasury Commission*, a w 1946 r. zbiory zostały przekazane pod zarząd utworzonej Polskiej Akademii Nauk. Okres znaczącego rozwoju polskiej Biblioteki i Stacji PAN w Rzymie przypada na lata kierownictwa tą instytucją przez prof. Bronisława Bilińskiego, wybitnego filologa klasycznego. W pierwszej połowie lat 70. XX w. najstarsze zbiory zostały przewiezione do Biblioteki Kórnickiej.

Biblioteka Stacji PAN w Rzymie jest jedną z największych polskich bibliotek naukowych za granicą. Posiada wiele unikalnych woluminów i zbiorów, podarowanych przez arystokratów, bibliofilów, naukowców, szczególnie w okresie międzywojennym. Do najcenniejszych należą: podarowany przez rodzinę zbiór publikacji z pięknymi ekslibrisami pochodzący z biblioteki profesora Bronisława Gubrynowicza, rektora Uniwersytetu Lwowskiego, część biblioteki austriackiego krytyka sztuki Maksa Dvoraka, zakupionej przez hrabiego Stanisława Badeniego, unikalna donacja hrabiego Karola Lanckorońskiego (1929), składająca się z około 60 tysięcy fotografii z podróży po świecie (aktualnie w krakowskich zbiorach PAU) oraz bardzo ciekawy zbiór dokumentów Scipione Piattolego, zaufanego doradcy króla Stanisława Augusta Poniatowskiego.

W skład imponujących zbiorów Biblioteki zalicza się prawie 35 tysięcy woluminów, w tym cenne starodruki (dwa najstarsze pochodzą z końca XVI w.), około 500 tytułów czasopism, zawierających blisko 100 tytułów periodyków bieżących, cenny komplet czasopism z przełomu XIX/XX w. Księgozbiór Biblioteki o profilu humanistycznym obejmuje: dzieła polskiej literatury klasycznej, w tym pierwsze wydania dzieł Adama Mickiewicza czy komplet dzieł Józefa Ignacego Kraszewskiego, a także biografie, wspomnienia, pamiętniki, opracowania bibliograficzne z zakresu literatury polskiej i obcej. Ponadto publikacje z zakresu historii Polski i historii powszechnej, zbiór wybranych tekstów źródłowych, literaturę języ-

[7] B. Biliński, *Biblioteca e Centro di Studi a Roma dell'Accademia Polacca delle Scienze nel 50 anniversario della fondazione 1927–1977*, Wrocław 1977, s. 23, 35–74. To dotychczas najpełniejsze opracowanie dziejów tej instytucji w okresie 50-lecia jej działalności; idem, *Prolegomena al dialogo culturale e scientifico italo-polacco*, [w:] *Polonia-Italia. Relazioni artistiche dal Medioevo al XVIII secolo. Atti del convegno tenutosi a Roma, 21–22 maggio 1975*, Wrocław 1979, s. 12 i n.

koznawczą dotyczącą wiedzy o języku polskim i innych językach słowiańskich. Również literaturę z zakresu religioznawstwa, historii sztuki, archeologii, prawa, filozofii, etnografii, wydawnictwa emigracyjne, albumy, informatory, przewodniki. Biblioteka gromadzi najważniejsze publikacje na temat kulturalnych, literackich, artystycznych, społeczno-politycznych, gospodarczych związków polsko-włoskich. Dla naukowców Biblioteka prowadzi *informatorium* w zakresie zasobów bibliotek rzymskich i katalogu sieci internetowej bibliotek polskich oraz włoskich. Biblioteka nie wypożycza książek na zewnątrz, ale dysponuje czytelnią i dostępem do katalogów oraz możliwością zamówienia kserokopii. Poza statutową działalnością jest swego rodzaju punktem informacyjnym na temat wydarzeń kulturalnych i naukowych na terenie Włoch.

Znaczącą instytucją na mapie Rzymu pod względem stanu posiadania polskich zbiorów jest Fundacja Rzymska im. J. Z. Umiastowskiej (Fondazione Romana Marchesa J. S. Umiastowska)[8]. Powstała w 1944 r. i od początku zajmuje się gromadzeniem, porządkowaniem i archiwizowaniem poloników rozproszonych na terenie Wiecznego Miasta i Włoch. Od ponad ćwierćwiecza Fundacja dofinansowuje prace badawczo-dokumentacyjne dotyczące życia i działalności Polaków we Włoszech w XX w. Opracowane wyniki są publikowane od 2000 r. w stałej serii wydawniczej pt. *Polonica włoskie – Polonica in Italia*. Dotychczas ukazało się łącznie 13 tomów[9], w tym 7 tomów w cyklu *Świadectwa–Testimonianze*. Są to opracowane i uporządkowane tematycznie wywiady przeprowadzone z Polakami mieszkającymi we Włoszech – kombatantami i ich rodzinami, artystami, działaczami społeczno-politycznymi i kulturalnymi, przedstawicielami duchowieństwa. Książki zostały wzbogacone fotografiami ze zbiorów prywatnych i instytucjonalnych[10]. To cenne przedsięwzięcie nie tylko dokumentuje, ale i przybliża współczesnym czytelnikom losy Polaków żyjących we Włoszech. Biblioteka Fundacji specjalizuje się w polonikach włoskich, posiada również duży zbiór wydawnictw emigracyjnych. Łącznie liczy on ponad 15 tys. pozycji, w tym między innymi książki, broszury, artykuły i czasopisma. Biblioteka posiada katalog komputerowy uporządkowany według autorów, tytułów i haseł przedmiotowych. Zbiory są udostępniane osobom zainteresowanym.

Ważną i unikalną inicjatywą Fundacji było podpisanie wieloletnich umów o współpracę z innymi instytucjami. Umowa z Instytutem Sztuki Polskiej Akade-

---

[8] Fundację założyła Janina z Ostrorogów Sadowskich Umiastowska (1860–1941), żona zamożnego ziemianina z Wileńszczyzny. W 1922 r. wraz z mężem przekazali swój majątek na cele społeczne, w tym na Uniwersytet Wileński, a dwie rezydencje na domy dla artystów i zamożnych studentów. W 1920 r. otrzymała od papieża Benedykta XV tytuł margrabiny. Zmarła w Rzymie w 1941 r., przeznaczając wcześniej pozostały majątek na założenie fundacji jej imienia. Celami fundacji są wspieranie nauki i kultury polskiej poprzez współpracę z różnymi instytucjami włoskimi i polskimi oraz udzielanie stypendiów. Por. *Polonia włoska. Słownik Polaków i instytucji polskich we Włoszech*, t. 1, red. K. Dopierała, Hieronim Fokciński SJ, Bydgoszcz 2002, s. 39–40; L. Henczel-Wróblewska, op. cit., s. 182–183.

[9] To m.in. *Słownik biograficzny Polacy we Włoszech. Kto jest kim*, z. 1, Rzym–Touń 2005, t. 3; *Polonia włoska.* Wybór artykułów w języku polskim z „Biuletynu Informacyjnego Polonia Włoska" z lat 1995–2009, Rzym 2010, t. 8; *Italia e Polonia. Storia-Cultura-Amicizia*. Wybór artykułów w języku włoskim z „Biuletynu Informacyjnego Polonia Włoska", Rzym 2009.

[10] Są to: *Świadectwa–Testimonianze*, opr. E. Prządka, Rzym 2000–2014, t. 1: *W walce o niepodległość*, t. 2: *W kręgu kultury i sztuki*, t. 3: *W służbie ojczyzny*, t. 4: *Pro publico bono* (polityczna, społeczna i kulturalna działalność Polaków we Włoszech w XX wieku), t. 5: *Czas wojny i czas pokoju w polskim Rzymie* (działalność polskiego duchowieństwa w czasie wojny i po jej zakończeniu), t. 6: *Per la nostra e la vostra libertà. Ricordi dei combattenti Polacchi e delle loro famiglie in Italia* (wywiady z polskimi kombatantami i ich rodzinami w języku włoskim), t. 7: *W poszukiwaniu piękna. Polscy artyści plastycy we Włoszech (II poł. XIX w. i I poł. XX w.)*.

mii Nauk dotyczyła inwentaryzacji polskich sepulkraliów w Rzymie, co zostało uwieńczone dwiema wartościowymi publikacjami, omawiającymi polskie nagrobki i tablice kommemoratywne znajdujące się w rzymskich kościołach oraz polskie groby na cmentarzach Rzymu[11]. Z kolei umowa, podpisana w 1988 r. między Fundacją a Biblioteką Narodową i Papieskim Instytutem Studiów Kościelnych obejmowała rejestrację starych druków dotyczących historii Polski, znajdujących się w 11 rzymskich bibliotekach: Biblioteca Angelica, Biblioteca Apostolica Vaticana, Biblioteca Casanatense, Biblioteca Valicelliana, Biblioteca Pontificia Università Urbaniana, Biblioteca Pontificia Università Antonianum, Biblioteca dell'Accademia Nazionale dei Lincei e Corsiniana, Biblioteca Universitaria Alessandrina, Biblioteca dell'Accademia Alfonsiana, Pontificio Istituto Orientale, Pontificia Facoltà Teologica Marianum. Rejestracją zostały objęte również dokumenty znajdujące się w bibliotekach trzech instytucji polskich w Rzymie: w Papieskim Instytucie Studiów Kościelnych, Papieskim Kolegium Polskim oraz w Stacji Naukowej Polskiej Akademii Nauk. Rejestracja poloników prowadzona przez Zakład Starych Druków Biblioteki Narodowej trwa od ponad 40 lat. Podjęcie współpracy ze wspomnianymi wyżej instytucjami usprawniła ich rejestrowanie, opracowywanie i publikowanie. W sumie zarejestrowano 6597 pozycji, z których blisko 1/3 nie została wskazana w *Bibliografii* Estreichera, a około 800 druków nie odnotowano żadnym egzemplarzem w Centralnym Katalogu Starych Druków prowadzonym przez Bibliotekę Narodową. Katalog zarejestrowanych i opracowanych poloników z XVI–XVIII w. w bibliotekach rzymskich jest dostępny w wersji elektronicznej[12]. Uzupełnieniem bazy online jest seria wydawnicza Biblioteki Narodowej pt. *Polonika XVI–XVIII wieku w bibliotekach rzymskich*, sukcesywnie publikowana i udostępniana[13]. Do tej pory ukazało się 5 tomów serii. W 2010 r. jako pierwszy ukazał się *Katalog starych druków biblioteki Papieskiego Kolegium Polskiego na Awentynie*. W drugim tomie *Katalog poloników Biblioteca Pontificia Università Urbaniana* spośród około 350 tys. woluminów wyselekcjonowano i opracowano 558 starodruków związanych z Polską (XVI–XVIII w.). Są to zarówno polonika w rozumieniu Estreicherowskim, jak i druki obce zawierające krótkie informacje dotyczące spraw polskich. Kolejny tom serii to *Katalog poloników w Biblioteca Universitaria Alessandrina*, który obejmuje 429 pozycji, z czego niespełna połowę stanowią polonika wydane we Włoszech. W katalogu zapisano 196 druków nienotowanych w *Bibliografii* Estreichera, m.in. druki ulotne, wydane na terenie Italii, informujące o bieżących wydarzeniach politycznych, są też relacje opisujące walki polsko-tureckie, zwycięstwo pod Chocimiem, a także włoskie edycje lub przedruki dzieł wydanych wcześniej w Krakowie czy Wilnie lub też odwrotnie. Unikatową pozycją jest egzemplarz mowy Krzysz-

[11] T. Chrzanowski, M. Kornecki, *Polskie pomniki w świątyniach Rzymu*, Warszawa 1994; M. I. Kwiatkowska, *Groby polskie na cmentarzach Rzymu*, Warszawa 1999. Obie publikacje zostały wydane w serii *Monumenta Poloniae in Italia*. Od czasu opublikowania tych prac w Rzymie przybyło wiele polskich grobów oraz tablic pamiątkowych.

[12] Wspomniane opisy bibliograficzne są dostępne online: alpha.bn.org.pl:82.

[13] Dotychczas ukazały się: *Katalog starych druków biblioteki Papieskiego Kolegium Polskiego na Awentynie*, oprac. M. Spandowski, J. Borysiak, Warszawa 2010; *Katalog poloników Biblioteca Pontificia Università Urbaniana*, oprac. M. Spandowski, P. Pludra-Żuk, Warszawa 2012, 2015; *Katalog poloników w Biblioteca Universitaria Alessandrina*, oprac. K. Soliński, Warszawa 2014, 2015; *Katalog starodruków biblioteki Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych w Rzymie*, oprac. K. Soliński, Warszawa 2016; *Katalog poloników w Biblioteca Casanatense*, oprac. K. Soliński, Warszawa 2016.

tofa Warszewickiego „Ad Rudolphum II Romanorum Imperatorem et Hungariae Bohemiaeque Regem etc., oratio…”[14]. Czwarty tom serii *Katalog starodruków biblioteki Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych w Rzymie* prezentuje 244 pozycji bibliograficznych, m.in. pierwodruk Konstytucji 3 Maja. Najnowszy tom: *Katalog poloników w Biblioteca Casanatense* zawiera 395 poloników nienotowanych przez polską *Bibliografię* Estreichera oraz 127 pozycji, które nie są reprezentowane żadnym egzemplarzem w polskich bibliotekach. Do najważniejszych należy XVI-wieczna edycja dzieł Jana Kochanowskiego. Z opublikowanych katalogów pięciu instytucji (z zaplanowanych czternastu), a dotyczących tylko wieków od XVI do XVIII można wywnioskować, że w rzymskich bibliotekach znajdują się jeszcze niezliczone polonika z kolejnych stuleci, których zarejestrowanie i opracowanie będzie wymagało zaangażowania wielu osób, środków finansowych i czasu.

Instytucją, która dysponuje znaczącą liczbą polskich książek jest Instytut Polski w Rzymie (Istituto Polacco di Roma). Ukonstytuowany w 1992 r., mieści się w pięknym Palazzo Blumenstihl nad Tybrem. Podlega prawnie polskiemu Ministerstwu Spraw Zagranicznych. Oprócz głównych nurtów działalności, do których należy promowanie kultury polskiej na terenie Włoch, Instytut posiada bibliotekę liczącą około 15 tysięcy woluminów. Stworzona z myślą o polskich i włoskich czytelnikach oferuje literaturę uporządkowaną w tematycznych działach. Są to publikacje w zakresie klasyki literatury polskiej, historii Polski, religioznawstwa, teorii literatury, publikacji popularnonaukowych, literatury dziecięcej i młodzieżowej, przekładów literackich dzieł polskich na język włoski i odwrotnie, antologie poezji. Znajdują się tam również podręczniki do nauki języków włoskiego i polskiego, słowniki, encyklopedie, leksykony. Do dyspozycji czytelników pozostaje ponad 30 tytułów bieżących czasopism oraz albumy, polskie filmy.

W 1958 r. powstał w Rzymie Papieski Instytut Studiów Kościelnych (Pontificio Istituto di Studi Ecclesiastici), który poza zasięgiem krajowej kontroli i cenzury stanowił bazę dla polskich badaczy poszukujących we włoskich instytucjach źródeł do historii Polski oraz działalności Kościoła. Od początku, zasadniczym celem Instytutu jest rejestrowanie, gromadzenie i zabezpieczanie wszelkich materiałów (państwowych, zakonnych, organizacyjnych, prywatnych) do historii Kościoła na ziemiach polskich i terenach jego oddziaływania na przestrzeni wieków, znajdujących się w zasobach archiwalnych watykańskich, rzymskich i włoskich. Dokumentacja została uporządkowana, w większości opublikowana i jest udostępniania instytucjom oraz osobom prywatnym. Ponadto, Instytut zgromadził i opracował kilka milionów klatek mikrofilmów zawierających polonika[15], kilkadziesiąt tysięcy reprodukcji, takich jak fotografie, fotokopie, zapisy cyfrowe. Posiada również zbiory specjalne, do których zaliczają się między innymi grafika, malarstwo, ikonografia, numizmatyka, mapy. Oprócz poszukiwań archiwalnych, instytut gromadzi zbiory

[14] S. Estreicher, *Bibliografia Polska*, t. 32, Kraków 1938, s. 223. Elektroniczna Baza Bibliografii Estreichera (EBBE), Wskazane są tu dwa miejsca przechowywania dzieła Krzysztofa Warszewickiego w Rzymie – Biblioteca Universitaria Alessandrina oraz Biblioteca Barberini.

[15] Kopie mikrofilmów i wiele innych reprodukcji oraz część literatury przedmiotowej zostały przekazane do Punktu Konsultacyjnego Instytutu w Warszawie (powstał w 1975 r.) oraz do różnych ośrodków naukowych i osób indywidualnych w Polsce i za granicą.

biblioteczne liczące obecnie ponad 50 tys. woluminów, około 2 tys. tytułów czasopism, w tym prawie 150 tytułów gromadzonych na bieżąco. W latach 60. XX w. Instytut utworzył własne wydawnictwo, w którym ukazało się ponad 100 tytułów książek i albumów oraz serie naukowe, takie jak „Studia Ecclesiastica", „Życie i Wiara", a od 1976 r. biuletyn naukowy „Informationes". Instytut współpracuje z wieloma ośrodkami naukowymi polskimi i zagranicznymi, organizuje konferencje, wystawy. Ze zbiorów można skorzystać w czytelni.

Wspomniane wyżej instytucje polskie w Rzymie, poza działalnością związaną z gromadzeniem, opracowywaniem i udostępnianiem swoich zbiorów, są także propagatorami kultury, organizatorami licznych konferencji naukowych, okolicznościowych wystaw i spotkań. Otwarte są nie tylko dla Polaków przebywających w Rzymie, ale dla wszystkich osób zainteresowanych.

Od kilku lat literatura w języku polskim jest dostępna również w kilku miejskich bibliotekach prowincji rzymskiej oraz, chociaż rzadko, w nielicznych księgarniach, sprzedających publikacje w językach obcych, np. La Feltrinelli International.

Ciekawą inicjatywą podjętą przez Comune di Roma (Urząd Miasta) i rzymskie biblioteki publiczne jest wielokulturowy projekt biblioteczny skierowany do cudzoziemców, mieszkających w Rzymie i okolicach. W sukcesywnie realizowanych planach, jest wydzielanie w przestrzeni istniejących bibliotek swego rodzaju „sekcji narodowych", oferujących literaturę w konkretnym języku.

W różnych punktach miasta funkcjonuje pięć bibliotek publicznych, posiadających w swojej ofercie książki w języku polskim. W trzech z nich zdecydowano się na zakup i udostępnianie takich samych tytułów, co ułatwia katalogowanie książek, wybór i zakup nowości. Są to: Biblioteca Franco Basaglia (dzielnica Primavalle), Biblioteca Guglielmo Marconi (Marconi Arvalia/Portuense) oraz Biblioteca Valle Aurelia (Aurelio). W swojej ofercie posiadają ten sam zbiór około 150 książek, systematycznie uzupełnianych o nowe tytuły. Celem jest dotarcie do jak najszerszego grona odbiorców, czemu służy przemyślany dobór treści książek. Dominuje beletrystyka reprezentowana przez współczesną literaturę polską, jak np. powieści Olgi Tokarczuk, Manueli Gretkowskiej, Jerzego Pilcha, Janusza Głowackiego, eseje Waldemara Łysiaka, reportaże Ryszarda Kapuścińskiego, egzystencjalne rozważania Wiesława Myśliwskiego. Ponadto, bestsellery literatury kobiecej autorstwa między innymi Katarzyny Grocholi, Marii Nurowskiej, Moniki Szwai, Hanny Kowalewskiej, Janusza Wiśniewskiego, kryminały Joanny Chmielewskiej, Marka Krajewskiego oraz powieści science fiction i fantasy Stanisława Lema, Andrzeja Sapkowskiego czy też z elementami suspensu autorstwa Remigiusza Mroza. Młody czytelnik znajdzie ciekawe i aktualne propozycje literackie, między innymi Małgorzaty Musierowicz, Doroty Terakowskiej, cykl Harry'ego Pottera. Na najmłodszych czekają wiersze Jana Brzechwy, Juliana Tuwima, Małgorzaty Strzałkowskiej, Grzegorza Kasdepke, legendy i podania polskie, *Klechdy sezamowe* Bolesława Leśmiana, *125 baśni do opowiadania dzieciom* Władysława Kopalińskiego, baśnie Hansa Christiana Andersena czy np. *Włochy. Przewodnik dla dzieci*. Wśród książek znajdujących się w polskich sekcjach rzymskich bibliotek nie brakuje również dzieł klasyków polskiej literatury: Adama Mickiewicza, Bolesława Prusa, Henryka

Sienkiewicza, Stefana Żeromskiego, Witolda Gombrowicza, Czesława Miłosza, Zbigniewa Herberta, Gustawa Herlinga-Grudzińskiego i Wisławy Szymborskiej. Dostępne są również polskie przekłady dzieł włoskich pisarzy, takich jak: Umberto Eco, Italo Calvino, Andrea Camilieri, Oriana Fallaci, Susanna Tamaro oraz międzynarodowe bestsellery autorstwa Kena Folleta, Stephena Kinga, Frances Mayes, Tracy Chevalier i Dana Browna. Do dyspozycji czytelników są podręczniki do nauki języka włoskiego, historii Polski, historii literatury polskiej czy *Kuchnia polska*.

W systemie rzymskich bibliotek funkcjonuje Biblioteca Europea (Salario), w której dzięki m.in.: subsydiom Instytutu Polskiego w Rzymie utworzono tzw. sekcję polską (*sezione polacca*). Do dyspozycji czytelników jest ponad 100 książek w języku polskim, reprezentujących polską literaturę romantyczną i współczesną z dziełami m.in. Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego, Józefa Ignacego Kraszewskiego, Władysława Reymonta, Stanisława Wyspiańskiego, Henryka Sienkiewicza, ale także Marii Dąbrowskiej, Witolda Gombrowicza, Ryszarda Kapuścińskiego, Stanisława Witkiewicza, Brunona Schulza czy też Andrzeja Szczypiorskiego, Stanisława Lema, Andrzeja Sapkowskiego, Jerzego Pilcha, Henryka Grynberga, Edwarda Stachury, Olgi Tokarczuk, Doroty Masłowskiej i Eustachego Rylskiego. Polską poezję reprezentują dzieła Wisławy Szymborskiej, Czesława Miłosza, Zbigniewa Herberta, Tadeusza Różewicza, Haliny Poświatowskiej, Władysława Twardowskiego i Wojciecha Kuczoka. Dla młodego czytelnika dostępna jest literatura dziecięca i młodzieżowa, słowniki, podręczniki do nauki języków. Książki są udostępniane na zewnątrz oraz w czytelni.

W oddalonej od centrum Rzymu nadmorskiej dzielnicy Ostia w 1980 r. powstała biblioteka, która w 1997 r. weszła do systemu rzymskich bibliotek miejskich, a od 2007 r. nosi imię współczesnej znanej włoskiej pisarki Elsy Morante. W ramach miejskiego projektu międzykulturowego w 2005 r. utworzono tam polską sekcję. Dzięki wsparciu finansowemu i donacjom rzeczowym Instytutu Polskiego, Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych, Stacji Rzymskiej Polskiej Akademii Nauk, osób prywatnych oraz, od niedawna, polskiej księgarni w Rzymie, sekcja polska w Biblioteca Elsa Morante w Ostii oferuje ponad 300 tytułów w języku polskim, z czego niespełna 100 przeznaczonych jest dla młodego czytelnika. To na razie największy zbiór polskich książek znajdujący się we włoskiej bibliotece publicznej. Reprezentowane są dzieła Mickiewicza, Słowackiego, Sienkiewicza, Żeromskiego, Gombrowicza, Wyspiańskiego, Reymonta oraz twórców współczesnych, między innymi Pilcha, Sapkowskiego, Kapuścińskiego, Wiśniewskiego, Brandysa, Nurowskiej, Chmielewskiej, Grocholi oraz poezje Szymborskiej, Miłosza, Twardowskiego, Poświatowskiej, Różewicza oraz innych autorów. Czytelnicy mogą wypożyczyć książki dotyczące historii Polski, historii literatury polskiej, biografie, książki psychologiczne, filozoficzne, kulinarne, do nauki języków obcych, słowniki. Wśród tytułów przeznaczonych dla młodego czytelnika są bajki i baśnie dla najmłodszych, przekłady popularnych tytułów na język włoski, podręczniki, słowniki[16]. Dla kilkunastu tysięcy Polaków zamieszkałych w Ostii i okolicach dostęp do polskiej literatury, bez konieczności udawania się do centrum Rzymu, ma duże

[16] A. Bladowska, *Polskie książki w bibliotece miejskiej w Ostii pod Rzymem*, Nasz Świat, 2008, nr 5, s. 4.

znaczenie. Tym bardziej że w pobliskiej miejscowości Torvaianica znajduje się filia Szkoły Polskiej, działającej w Rzymie pod patronatem Ambasady RP.

Od kilkunastu lat, niedaleko stacji Tiburtina, istnieje Księgarnia Polska (*Libreria Polacca*). Oferuje książki w języku polskim – literaturę beletrystyczną polską i obcą, klasykę, poezję, książki dla dzieci i młodzieży, książki historyczne, społeczno-polityczne, psychologiczne, literaturę faktu, publikacje dotyczące zdrowia, turystyki, mapy Polski. Są tam również do nabycia książki dwujęzyczne, przekłady z literatury polskiej na język włoski, czasopisma (kobiece, motoryzacyjne, kulturalno-społeczne) oraz tygodnik informacyjny „Nasz Świat" przeznaczony dla Polaków mieszkających na terenie Włoch. W księgarni można kupić płyty CD, filmy DVD, gry planszowe i puzzle dla dzieci.

Kilka stuleci polskiej obecności w Wiecznym Mieście zaowocowało zgromadzeniem ciekawych i wyjątkowych dokumentów, podkreślających kontakty obu narodów na różnych płaszczyznach. Zarejestrowane i opracowane zbiory piśmiennicze z minionych wieków wskazują na szereg wzajemnych powiązań zarówno w sferze *sacrum*, jak i *profanum*. Dzięki podjętej współpracy instytucjonalnej, wytężonej pracy badawczej zespołowej i indywidualnej można współcześnie czerpać i poszerzać wiedzę o działalności oraz kontaktach naszych antenatów z Rzymem. To szczególne miejsce na mapie Europy było i nadal jest ważnym ośrodkiem kultury, nauki, sztuki oraz celem pielgrzymowania chrześcijan z różnych zakątków świata. Opracowanie zarejestrowanych dokumentów źródłowych, znajdujących się w rzymskich bibliotekach, ich publikowanie w formie drukowanej i elektronicznej umożliwia nie tylko dostęp do nich osobom zainteresowanym, ale służy również upowszechnieniu polskiego dziedzictwa piśmienniczego, jako integralnego elementu europejskiej tożsamości. Instytucje polskie w Rzymie i miejskie biblioteki publiczne w prowincji Rzymu przez udostępnianie polskiej literatury osobom zainteresowanym z Polski i Włoch wypełniają swoje cele statutowe, do których należy działalność edukacyjna, kulturotwórcza, promocyjna.

Bibliografia

Barycz, Henryk. 1938. *Polacy na studiach w Rzymie w epoce Odrodzenia (1440–1600)*. Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności.

Bersohn, Mathias. 1890. *Studenci Polacy na Uniwersytecie Bolońskim w XVI i XVII wieku*. Kraków: W. Drukarni Czasu Fr. Kluczyckiego i Sp.

Biliński, Bronisław. 1977. *Biblioteca e Centro di Studi a Roma dell'Accademia Polacca delle Scienze nel 50 anniversario della fondazione 1927–1977*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydaw. Polskiej Akademii Nauk.

Biliński, Bronisław. 1979. "Prolegomena al dialogo culturale e scientifico italo-polacco". W *Polonia–Italia. Relazioni artistiche dal Medioevo al XVIII secolo. Atti del convegno tenutosi a Roma, 21–22 maggio 1975*, 7–20. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Bladowska, Agnieszka. 2008. „Polskie książki w bibliotece miejskiej w Ostii pod Rzymem". *Nasz Świat*, Marzec.

Chrzanowski, Tadeusz, Marian Kornecki. 1994. *Polskie pomniki w świątyniach Rzymu*. Warszawa: Instytut Sztuki PAN, Fundacja Rzymska im. J. S. Umiastowskiej.

Dopierała, Kazimierz, Hieronim Fokciński, red. 2002. *Polonia włoska. Słownik Polaków i instytucji polskich we Włoszech.* t. 1. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.

Estreicher Stanisław. 1938. *Bibliografia Polska.* t. 32. Kraków: Czcionkami Drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządem Józefa Filipowskiego.

Fijałek, Jan. 1900. *Polonia apud Italos scholastica saeculum XV*, Fasc. 1. Kraków: Typis et sumptibus Universitatis Jagellonicae.

Henczel-Wróblewska, Ligia. 2006. *Dzieje Polaków we Włoszech*. Kalisz–Poznań: Wydział Pedagogiczno-Artystyczny UAM.

Kwiatkowska, Maria Irena. 1999. *Groby polskie na cmentarzach Rzymu*. Warszawa: Instytut Sztuki PAN, Fundacja Rzymska im. J. S. Umiastowskiej.

Morawski, Kazimierz. 1924. *Rzym i narody*. Kraków: Nakład Gebethnera i Wolffa.

Pasierb, Janusz St. Janocha, Michał. 1999. *Polonica artystyczne w zbiorach watykańskich*. Warszawa: Wydawnictwo Krupski i S-ka.

Prządka, Ewa, red. 2000–2014. *Świadectwa–Testimonianze.* t. 1–7. Rzym: Fondazione Romana Marchesa J. S. Umiastowska.

Sienkiewicz, Henryk. 2014. *Na jasnym brzegu*. https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/na-jasnym-brzegu.pdf.

Data przesłania artykułu do Redakcji: 20 V 2017
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 6 VII 2017

Ligia Henczel-Wróblewska

Adam Mickiewicz University in Poznań. Faculty of Pedagogy
and Fine Arts in Kalisz
e-mail: ligia.hw@amu.edu.pl
ORCID ID: 0000-0002-0611-2420

Ligia Henczel-Wróblewska, PhD, is an academic at Adam Mickiewicz University in Poznań. She studied Italian in Florence in Centro Linguistico Italiano per Stranieri "Dante Alighieri". As part of the Erasmus programme she cooperates with Università degli Studi di Torino. She is the head and member of Polish and international research grants. She is the author of publications (in Polish, Italian, English) connected with the migration of Poles to Italy, bilateral social-cultural connections, the Polish cultural heritage in Italy, such as *Dzieje Polaków we Włoszech* (Poznań 2006); *Poles in the culture of Piedmont in the nineteenth century and the first decades of the twentieth century* (Poznań 2014); *I Polacchi in Piemonte (1848–1919)* (Poznań–Kalisz 2016); *Per una storia dei polacchi in Italia nella lunga durata*, [in :] PL.IT Rassegna Italiana di Argomenti Polacchi, *Polonia 1939–1989: la „quarta spartizione*", vol. 2. Rzym 2008, pp. 783–795; *Silva rerum polonicarum w zbiorach watykańskich*, [in:] *Wybrane aspekty ochrony polskiego dziedzictwa kulturowego*, Poznań–Kalisz 2010, pp. 145–159; *Polskie nekropolie we Włoszech jako ważny element kulturowego i narodowego dziedzictwa Polaków*, [in:] *Rola elit społecznych w ochronie dziedzictwa kulturowego w społecznościach lokalnych*, Poznań 2010, pp. 101–129; *Przeszłość w teraźniejszości. O współczesnej recepcji polskości w Piemoncie*, Sensus Historiae. Studia interdyscyplinarne, 2014, vol. XVI, pp. 111–125; *Preserve from oblivion – Polish cultural heritage and its importance in the social space of the Poles in Piedmont*, Historia@Teoria, Dziedzictwo kulturowe jako dziedzictwo pamięci, 2016, 2, pp. 87–101; *Przez Piemont do Europy. Wpływ obcych doświadczeń na polskie koncepcje budowy struktur państwowych i ponadpaństwowych*, [in:] *Wielkie nadzieje, wielkie rozczarowania. Ład wiedeński a europejska wspólnota*, red. A. Gulczyński, Poznań 2016, pp. 157–173. She cooperates with Italian academic centres and cultural institutions. She is the head of the Polonia–Italia Assocationin Poznań, and a member of the Poznań Society of Lovers of Sciences.

Polish books (collections) in the libraries of Rome

Key words: Polish collections of writings in Rome, Polonica, libraries of Rome

Summary. The Polish-Italian contacts have a long history. From the very Middle Ages, when Polish scholars started to study in Italian universities, they centered around science and education. In the subsequent ages the mutual contacts also included the artistic field, when Polish artists used to go to Italy to master their skills with the best teachers. From the end of the 18th century to the mid-20th century the cooperation also included the military, social-political and economic aspects. In Italy Poles took part in the struggle for independence leading to the Union of Italy (the *Risorgimiento* period), and later in the fights during both world wars. Since the mid-20th century Italy and Poland have maintained bilateral contacts in various fields.

In all those periods the Polish presence in Italy was recorded in written, iconographic and artistic sources. Most of them are preserved in archives and libraries in Rome – the centre of European science, culture and Christianity. It was not until the 20th century, when the first scientific Polish institutions were set up in Rome, that it became possible to register, compile and sort out Polonicas found in Rome's libraries, archives, cultural institutions, and private collections. Written monuments indicate a number of associations both in the *sacrum* and *profanum* spheres. The common heritage of historical memory is the evidence of Poland's belonging to the European community for a long time.

Ligia Henczel-Wróblewska

Adam-Mickiewicz-Universität Posen. Fakultät für Pädagogik
und Bildende Kunst in Kalisz
e-mail: ligia.hw@amu.edu.pl
ORCID ID: 0000-0002-0611-2420

Dr. Ligia Henczel-Wróblewska ist wissenschaftliche Mitarbeiterin der Adam-Mickiewicz-Universität in Posen, studierte Italienisch im Centro Linguistico Italiano per Stranieri „Dante Alighieri" in Florenz. Im Rahmen des Erasmus-Programms arbeitet sie mit der Università degli Studi di Torino zusammen. Sie ist Leiterin und Mitglied polnischer und internationaler Forschungsprojekte, Autorin zahlreicher Publikationen (in der polnischen, italienischen, englischen Sprache), die sich u. a. auf die folgenden Fragen beziehen: die Migration der Polen nach Italien, die zweiseitigen sozial-kulturellen Beziehungen, das polnische Kulturgut in Italien, u. a. *Dzieje Polaków we Włoszech* [*Die Schicksale der Polen in Italien*] (Poznań 2006); *Poles in the culture of Piedmont in the nineteenth century and the first decades of the twentieth century* [*Die Polen in der Piemonter Kultur im 19. Jahrhundert und den ersten Jahrzehnten des 20. Jahrhunderts*] (Poznań 2014); *I Polacchi in Piemonte (1848–1919)* [*Die Polen in Piemont (1848–1919)*] (Poznań–Kalisz 2016); *Per una storia dei polacchi in Italia nella lunga durata* [*Über die Schicksale der Polen in Italien aus breiteren Perspektive*], [in:] PL.IT Rassegna Italiana di Argomenti Polacchi, *Polonia 1939–1989: la „quarta spartizione"* [*Polen 1939–1989: die „vierte Teilung"*], Bd. 2. Roma 2008, S. 783–795; *Silva rerum polonicarum w zbiorach watykańskich* [*Silva rerum polonicarum in den vatikanischen Beständen*], [in:] Wybrane aspekty ochrony polskiego dziedzictwa kulturowego [Ausgewählte Aspekte im Schutz vom polnischen Kulturgut], Poznań–Kalisz 2010, S. 145–159; *Polskie nekropolie we Włoszech jako ważny element kulturowego i narodowego dziedzictwa Polaków* [*Die polnischen Friedhöfe in Italien als ein wichtiger Bestandteil vom nationalen Kulturgut der Polen*], [in:] Rola elit społecznych w ochronie dziedzictwa kulturowego w społecznościach lokalnych [Die Rolle der sozialen Eliten im Schutz von Kulturgut in den lokalen Gemeinschaften], Poznań 2010, S. 101–129; *Przeszłość w teraźniejszości. O współczesnej recepcji polskości w Piemoncie* [*Die Vergangenheit in der Gegenwart. Über die moderne Rezeption des Polentums in Piemont*], Sensus Historiae. Studia interdyscyplinarne [Sensus Historiae. Interdisziplinäre Studien], 2014, Vol. XVI, S. 111–125; *Preserve from oblivion – Polish cultural heritage and its importance in the social space of the Poles in Piedmont* [*Vor dem Vergessen bewahren – Polnisches Kulturgut und seine Bedeutung für die soziale Gemeinschaft der Polen in Piemont*], Historia@Teoria, Dziedzictwo kulturowe jako dziedzictwo pamięci [Geschichte@Theorie, Das Kulturgut als Gedächtniserbe], 2016, 2, S. 87–101; *Przez Piemont do Europy. Wpływ obcych doświadczeń na polskie koncepcje budowy struktur państwowych i ponadpaństwowych* [*Über Piemont nach Europa. Der Einfluss der fremden Erfahrungen auf die polnischen Konzepte zur Herausbildung von den staatlichen und überstaatlichen Strukturen*], [in:] *Wielkie nadzieje, wielkie rozczarowania. Ład wiedeński a europejska wspólnota* [*Große Hoffnungen, große Enttäuschungen. Die Wiener Ordnung und die europäische Gemeinschaft*], hg. v. A. Gulczyński, Poznań 2016, S. 157–173. L. Henczel-Wróblewska arbeitet mit den italienischen Wissenschaftszentren und Kulturinstitutionen zusammen. Sie ist Vorstandsvorsitzende des Verbands Polonia-Italia in Posen und Mitglied des Vorsitzes der Posener Gesellschaft der Wissenschaftsfreunde.

Die polnischen Bücher (Bücherbestände) in den Bibliotheken Roms. Eine Auswahl

Stichworte: polnische schriftliche Bestände in Rom, Polonica, Bibliotheken Roms

Zusammenfassung. Die italienisch-polnischen Beziehungen haben eine lange Geschichte hinter sich. Seit dem Mittelalter, in dem die polnischen Scholaren ihre Ausbildung an den italienischen Universitäten genießen konnten, dominierte darin der wissenschaftliche und bildende Charakter. In den folgenden Jahrhunderten wurde der gegenseitige Kontakt um die künstlerische Ebene erweitert, zumal die polnischen Künstler nach Italien reisten, um bei den besten Meistern ihre Fertigkeiten zu vervollkommnen. Seit dem Ende des 18. bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts kam zu den bereits bestehenden, tradierten italienisch-polnischen Beziehungen im Bereich der Wissenschaft und Kultur der militärische und der sozialpolitische Aspekt hinzu, und mit der Zeit auch der wirtschaftliche. Auf dem italienischen Boden beteiligten sich die Polen zunächst an den Unabhängigkeitskämpfen, die mit der Vereinigung Italiens (die *Risorgimento*-Zeit) endeten, und nachher an den Waffeninterventionen während der zwei Weltkriege. Seit der Mitte des 20. Jahrhunderts kehrte man zum früheren beiderseitigen Kontakt auf verschiedenen Ebenen zurück.

In jeder dieser Zeitspannen wurde die polnische Anwesenheit in Italien in den schriftlichen, ikonografischen, künstlerischen Quellen belegt. Die meisten davon bewährten sich in den Archiven und Bibliotheken Roms, dem Zentrum der europäischen Wissenschaft, Kultur und Christenheit. Erst im 20. Jahrhundert, seit der Entstehung der ersten wissenschaftlichen polnischen Institutionen in Rom und dank der breiten Zusammenarbeit war es möglich, die Polonica, die sich in den römischen Bibliotheken, Archiven, Kulturinstitutionen und Privatbeständen befinden, offiziell zu registrieren, bearbeiten und ordnen. Die schriftlichen Denkmäler aus den vergangenen Jahrhunderten weisen auf eine breite gegenseitige Beziehung sowohl im Bereich des *sacrum* als auch des *profanum* hin. Dieses gemeinsame historische Gedächtniserbe zeugt von einer langen Zugehörigkeit Polens zur europäischen Gemeinschaft.